

Shoah

Claude Lanzmann

Traducció de David Cuscó i Escudero

FLÂNEUR. Barcelona 2022

PRIMERA ÈPOCA

L'acció comença a l'actual Chełmno, Polònia. A vuitanta quilòmetres al nord-est de Łódź, al cor d'una regió que havia tingut una abundant població jueva, Chełmno va ser el primer camp polonès on es va fer servir gas per exterminar jueus. Va començar a funcionar el 7 de desembre del 1941. Quatre-cents mil jueus hi van ser assassinats en dos períodes: des del desembre del 1941 fins a la primavera del 1943, i des del juny del 1944 fins al gener del 1945. La manera d'administrar la mort va ser la mateixa fins al final: camions de gas.

Dels quatre-cents mil homes, dones i nens que van arribar a aquest lloc, dues persones se'n van escapar: Michał Podchlebnik i Simon Srebnik. Simon Srebnik, supervivent de l'últim període, en aquell moment tenia tretze anys i mig. Al seu pare l'havien matat davant seu, al gueto de Łódź; a la mare la van asfixiar als camions de Chełmno. Les SS el van reclutar en un dels comandos de *jueus de treball* que asseguraven el manteniment dels camps d'extermini i que també estaven condemnats a mort.

Amb els turmells encadenats —com tots els seus companys—, el noi travessava cada dia el poble de Chełmno. Havia sobreviscut

més temps que els altres a causa d'una agilitat extrema, gràcies a la qual guanyava les competicions que els nazis organitzaven entre els encadenats, concursos de salt o de velocitat. I també a causa d'una veu melodiosa: unes quantes vegades a la setmana, quan calia donar menjar als conills del corral dels SS, Simon Srebnik, vigilat per un guàrdia, remuntava el riu Ner en una barqueta fins als afores del poble, cap als prats d'alfals. Cantava melodies de folklore polonès i el guàrdia, a canvi, li ensenyava cançons militars prussianes. A Chełmno tothom el coneixia. Els pagesos polonesos i també els civils alemanys, ja que aquesta província de Polònia havia estat annexada al Reich des de la caiguda de Varsòvia, germanitzada i rebatejada Wartheland. També havien canviat Chełmno per Kulmhof, Łódź per Litzmannstadt, Kolo per Warthbrücken, etc. Colons alemanys s'havien instal·lat per tot el Wartheland, i a Chełmno hi havia una escola de primària alemanya.

La nit del 18 de gener del 1945, dos dies abans de l'arribada de les tropes soviètiques, els nazis van matar d'un tret al clatell els últims *jueus de treball*. Simon Srebnik també va ser executat. La bala no va tocar cap centre vital. Quan va recuperar el sentit, es va arrossegar fins a una cort de porcs. Un pagès polonès el va recollir. Un metge de l'exèrcit roig el va cuidar i el va salvar. Alguns mesos més tard, Simon va marxar cap a Tel-Aviv amb altres supervivents.

Va ser a Israel on el vaig descobrir. Vaig convèncer el nen cantaire que tornés a Chełmno amb mi. Tenia quaranta-set anys.

Simon Srebnik

Una caseta blanca
viu en el meu record.
És en aquesta caseta blanca
que somio cada nit.

Pagesos de Chełmno

Tenia tretze anys i mig. Tenia una veu bonica, cantava molt bé, i l'escoltàvem.

Una caseta blanca
viu en el meu record.
És en aquesta caseta blanca
que somio cada nit.

Quan l'he tornat a sentir cantar avui, el cor m'ha començat a bategar molt fort, perquè el que va passar aquí va ser una matança. He reviscut el que va passar.

Simon Srebnik

Es fa difícil de reconèixer, però era aquí. Aquí hi cremaven la

gent. Hi van cremar molta gent, aquí. Sí, és aquí. No en sortia mai ningú.

Els camions de gas arribaven allà... Hi havia dos forns immensos... i tot seguit llançaven els cossos als forns, i les flames pujaven fins al cel.

Fins al cel?

Sí. Era terrible. No es pot descriure. Ningú no es pot imaginar el que va passar aquí. Impossible. I ningú no ho pot comprendre. Jo mateix, ara... No em puc creure que sigui aquí. No, no m'ho puc creure. Sempre era així de tranquil, aquí. Sempre. Quan cremaven cada dia dues mil persones, jueus, era igual de tranquil. Ningú no cridava. Cadascú feia la seva feina. Hi havia silenci. Tot tranquil. Com ara.

*Noieta, no ploris,
no estiguis tan trista,
l'estiu s'acosta...
i jo tornaré amb ell.
Mitja ampolla de vi, un bon tall de rostit,
és el que les noies...
ofereixen als seus soldats.
Quan els soldats desfilen,
les noies joves obren...
les seves portes i finestres.*

Pagesos de Chelmno

Es pensaven que els alemanys ho feien expressament, que cantés al riu. Era una joguina per divertir-se. L'obligaven a fer-ho. Ell cantava, però el seu cor plorava.

I el seu cor plora, quan ho recorden?

És clar, molt. Quan la família es reuneix, encara en parlen, al voltant de la taula. Perquè era públic, a tocar del carrer, tothom ho sabia. Era ben bé la ironia dels alemanys, mataven gent, però a ell l'obligaven a cantar. Jo pensava això.

L'altre supervivent, Michał Podchlebnik (Israel)

Què va morir dins seu, a Chelmno?

Tot va morir. Tot va morir, però només és un home, i vol viure. Per tant, cal oblidar. Dona gràcies a Déu pel que va en quedar i per poder oblidar. I pel fet que no se'n parli més.

Creu que se n'ha de parlar?

No està bé, per mi no està bé.

Aleshores, per què en parla?

En parla perquè ara hi està obligat, però va rebre llibres del judici d'Eichmann, on va fer de testimoni, i no se'ls ha llegit.

Va sobreviure com a viu o...

Quan hi era, ho va viure com un mort, perquè mai no va pensar que sobreviuria, però és viu.

Per què somriu tota l'estona?

Què voleu que faci, que plori? De vegades somriem, de vegades plorem. I quan vivim, més val somriure...

Hanna Zaïdl, filla de Motke Zaïdl (Israel), supervivent de Vilna

Per què l'ha encuriosida tant aquesta història?

És una història molt llarga. Quan era petita, tenia molt poc contacte amb el pare. Per començar, ell treballava fora, el veia molt poc, i a més era un home silenciós, no em parlava. I després, a mesura que em vaig anar fent gran, que vaig tenir forces per parlar-hi, l'hi vaig preguntar, un cop i un altre, sempre l'hi preguntava, fins que vaig aconseguir arrencar-li tot d'engrunes de la veritat que no em deia, perquè, en realitat, em contestava amb mitges frases, li havia d'arrencar els detalls i, al final, va ser quan el Sr. Lanzmann va venir per primer cop que vaig sentir, crec, la història sencera.

Motke Zaïdl i Itzhak Dugin, supervivents de Vilna

Aquest lloc s'assembla a Ponari, el bosc, les fosses. Realment sembla que sigui aquí on cremaven els cossos. L'única diferència és que a Ponari no hi havia pedres.

Però els boscos de Lituània són molt més espessos que els d'Israel, oi?

És clar. Sí, els arbres són semblants, però allà eren més alts i més amples.

Jan Piwonski (Sobibor)

Que s'hi practica la caça, avui dia, en aquest bosc de Sobibor?

Sí, sempre s'hi caça, aquí. Hi ha molts animals de tota mena.

S'hi caçava en aquella època?

No, aquí, en aquella època, l'únic que s'hi caçava eren homes. Hi havia intents de fuga. Però les víctimes coneixien molt poc el terreny. De tant en tant, sentien explosions del camp de mines, i de vegades trobaven un cérvol, i de vegades, un pobre jueu que intentava escapar-se. L'encant dels nostres boscos és aquest silenci, aquesta bellesa. Però us he de dir que aquest silenci no hi regnava sempre, aquí. Hi va haver una època en què aquí on som tot eren crits, trets, lladrucs, i és aquesta època la que va quedar gravada en la memòria de la gent que vivia aquí en aquell moment.

Després de la revolta, els alemanys van decidir liquidar el camp i, al principi de l'hivern del 1943, van plantar petits avets de tres i quatre anys, per camuflar totes les traces.

És aquesta cortina d'arbres?

Sí.

Tot això és on hi havia les fosses comunes?

Sí. Quan va venir aquí per primer cop el 1944, no es podia sospitar el que hi havia passat. No es podia endevinar que aquests arbres amagaven el secret d'un camp d'extermini.

Michał Podchlebnik

Què li va passar el primer cop que va descarregar els cadàvers, quan van obrir les portes del seu primer camió de gas?

Què podia fer? Plorava... El tercer dia, hi va veure la seva dona i els seus fills. Va posar la dona a la fossa i va demanar que el matessin. Els alemanys li van dir que encara tenia força per treballar i que de moment no el matarien.

Feia molt de fred?

Era l'hivern del 1942, a començaments de gener.

En aquella època no cremaven els cadàvers, els enterraven i prou?

Sí, els enterraven, i cada fila la tapaven amb terra, encara no els cremaven. Hi havia vora tres o quatre pisos, i les fosses tenien forma d'embut. Tiraven els cadàvers a les fosses, i els havien de col·locar com arengades, capiculats.

Motke Zaïdl i Itzhak Dugin

Així, són ells els qui van exhumar i cremar tots els jueus de Vilna?

Sí. A principis de gener del 1944 van començar a treure els cossos. Quan van obrir l'última fossa, hi vaig reconèixer tota la meva família.

Quins membres de la seva família hi va reconèixer?

La mama i les meves germanes. Tres germanes amb els seus fills. Totes eren allà sota.

Com les va poder reconèixer?

Com que havien estat sota terra quatre mesos i era hivern, estaven en un estat de conservació prou bo. Les vaig reconèixer per les cares i també per la roba.

Les havien matades feia relativament poc?

Sí.

I era l'última fossa?

Sí.

Per tant, els nazis havien fet obrir les fosses seguint un pla concret: havien començat per les més antigues?

Sí. Les últimes fosses eren les més recents, i havíem començat per les més antigues, les del primer gueto. A la primera fossa hi havia vint-i-quatre mil cadàvers. Com més endins excavàvem, més aixafats estaven els cossos, eren pràcticament una llesca plana. Quan intentàvem agafar els cossos, s'esmicolaven completament, era impossible agafar-los. Quan ens van obligar a obrir les fosses, ens van prohibir que féssim servir eines, ens van dir: «Cal que us hi acostumeu: treballeu amb les mans!».

Amb les mans!

Sí. Al principi, quan vam obrir les fosses, no ens vam poder aguantar, tots vam arrencar a plorar. Però llavors els alemanys se'ns van acostar, ens van pegar fins a gairebé matar-nos, i ens van obligar a treballar a un ritme demencial durant dos dies, amb cops constants i sense eines.

Tots van arrencar a plorar.

Els alemanys van afegir que estava prohibit fer servir la paraula *mort* o la paraula *víctima*, perquè eren talment com taulons de fusta, perquè eren merda, perquè no tenien cap mena d'importància, no eren res. Els qui deien la paraula *mort* o *víctima* rebien cops. Els alemanys ens obligaven a dir-ne *Figuren*, és a dir... 'marionetes', 'nines', o *Schmattes*, és a dir, 'draps'.

I quan van començar, els havien dit la quantitat de Figuren que hi havia a les fosses?

El cap de la Gestapo de Vilna ens va dir: «Allà hi ha noranta mil persones amuntegades, i no n'ha de quedar cap traça».

Richard Glazar (Suïssa), supervivent de Treblinka

Era a final de novembre del 1942. I mentre ens feien córrer des del lloc de treball fins a les barraques, de sobte, de la zona del camp que anomenàvem *el camp de la mort*, van sortir tot de flames. Molt altes. I en un segon tot el paisatge, tot el camp, va semblar que cremés. Ja era fosc, vam entrar a les barraques, vam menjar i, per la finestra, no paràvem de veure el fantàstic rerefons de flames de tots els colors imaginables: vermell, groc, verd, violeta i, de cop i volta, un de nosaltres es va posar dret... sabíem que era cantant d'òpera a Varsòvia. Es deia Salve i, davant d'aquella cortina de flames, va començar a salmodiar un cant que jo no coneixia:

*Déu meu, Déu meu,
per què ens has abandonat?
En altres ocasions ens han lliurat al foc,
però no hem renegat mai de la Teva Santa Llei.*

Va cantar en ídix, mentre darrere seu flamejaven les fogueres on al novembre del 1942 havien començat a cremar els cossos a Treblinka.

Era el primer cop que passava: aquella nit vam saber que a partir d'aquell moment ja no enterrarien els morts, els cremarien.

Motke Zaïdl i Itzhak Dugin

Quan tot estava preparat, començàvem a abocar el material inflamable, i hi calàvem foc. Esperàvem que fes molt de vent i, en general, les fogueres cremaven set o vuit dies.

Simon Srebnik

Una mica més lluny, allà baix, hi havia un sòcol de formigó, i els ossos que no havien cremat, per exemple els ossos grossos dels peus, els... hi havia un carro amb dos mànecs i els portàvem allà baix, on uns altres tenien la tasca de moldre'ls. La pols dels ossos era molt fina. Aleshores, la posàvem dins d'uns sacs i quan hi havia prou sacs, anàvem fins al Ner —hi havia un pont, allà— i els buidàvem al Ner, se n'anava amb l'aigua, se n'anava amb el corrent.

*Una caseta blanca
viu en el meu record.
És en aquesta caseta blanca
que somio cada nit.*

Paula Biren (Cincinnati, els Estats Units), supervivent d'Auschwitz

Heu tornat mai a Polònia?

No. Ho he volgut fer sovint. Però què hi veuria? Com m'hi podria enfrontar? Els meus avis estan enterrats a Łódź. I algú que hi ha anat m'ha dit que volen arrasar el cementiri, destruir-lo. Com puc tornar-hi, de visita?

Quan van morir, els vostres avis?

Els avis? Al gueto, de seguida. Eren grans i, després d'un any, ell va morir, i ella, l'any següent. Al gueto, sí.

Pana Pietyra, Oswiecim (Auschwitz)

Senyora Pietyra, viviu a Auschwitz.

Sí, hi vaig néixer.

I mai no n'heu marxat?

No, mai.

Hi havia jueus, a Auschwitz, abans de la guerra?

Eren el vuitanta per cent de la població, i fins i tot hi tenien una sinagoga.